

IQTISODIY VA TAQSIMOT MUNOSABATLARI

Boboqulova Sevara G'ofurovna

Qarshi shahar Iqtisodiyot va Pedagogika Universituti NTM

Iqtisodiyot, pedagogika va muhandislik fakulteti

Iqtisodiyot (tarmoqlari va sohalari bo'yicha) yo'nalishi

Kurs 2- talabasi.

Annotatsiya: *Ushbu maqolada umumiy xalqaro tizim hamda, iqtisodiy va taqsimot munosabatlari haqida, shuningdek ularni amalga oshirish jaayonlari haqida so'z boradi.*

Kalit so'zlar: *Jamiyat, ijtimoiy qatlam, mulkchilik, dunyo, iqtisodiyot sotsiologiyasi, AQSh, Yaponiya, Janubiy Koreya, Yevropa, moddiy ta'minot, hududiy tarmoq.*

Jamiyat ijtimoiy tarkibida har bir shaxs qaysi ijtimoiy guruhga va undagi hududiy, tarmoq (soha) va ijtimoiy mavqe yo'nalishiga mansubligi bilan xarakterlanadi. Bulardan tashqari yana, shaxs jinsi, yosh jihati, ommaviy ahvoli, ijtimoiy kelib chiqishi, milliy mansubligi, ma'lumoti, ilmiy darajasi kabi me'zonlar bilan ham o'rganiladi. Hozirgi bozor munosabatlariga o'tish davrining iqtisodiy qiyinchiliklari ijtimoiy guruh va ayrim shaxslar qanchalik moddiy imkoniyatga egaligi, jamg'arma mablag'i miqdori kabi tomonlarni o'rganishni ham talab etadi.

Hozirda ijtimoiy munosabatlarda jamiyatimiz uchun mutlaqo yangi bo'lgan asoslar yaratilmoqda. Xususiyl mulkchilikka asoslangan ko'p ukladli, dunyo sari ochiq yuz tutgan iqtisodiyot paydo bo'layotir. Shuning uchun ham yangi iqtisodiy va taqsimot munosabatlari sotsiologiyasini ishlab chiqish Sotsiologiya fanining asosiy vazifalaridan biri bo'lib qolmoqda.

Hozirda mehnatning mazmunini chuqur va har jihatdan o'zgartirmay turib, jamiyatimiz ijtimoiy tarkibida sifat o'zgarishiga erishib bo'lmaydi. Buning uchun, eng avvalo, mehnatga yangicha munosabatni tarkib toptirish, yangi texnologiyani yaratish, fanni yanada taraqqiy ettirish, munosib malakali kadrlar tayyorlash, maorifni tubdan yangilash kabi kechiktirib bo'lmaydigan vazifalar amalga oshirilmog'i lozim.

Iqtisodiyot sotsiologiyasi ishlab chiqarish va mehnat jarayonini, taqsimot munosabatlari, moddiy ta'minot, aholining moddiy turmush darajasi va shu kabi jamiyatning iqtisodiy rivojlanish sohasidagi qonuniyatlarni o'rganadi.

Jamiyatning ijtimoiy rivojlanishi, eng avvalo, uning iqtisodiy asoslari bilan bog'liq bo'ladi. Ijtimoiy rivojlanish darajasi qanchalik yuqori bo'lsa, ijtimoiy hayotdagi boshqa sohalarning rivojlanish darajasi ham shunga mos ravishda taraqqiy qilib boradi. Masalan, AQSh, Yaponiya, Janubiy Koreya, Yevropa mamlakatlarining iqtisodiy rivojlanganligi va aholining turmush darajasi madaniyati, xizmat ko'rsatish sohalarning taraqqiyotini belgilab beradi.

Iqtisodiy munosabatlarni o'rganishda asosiy e'tibor: mehnatning ijtimoiy muammolari, mehnat faoliyati va taqsimot munosabatlariga qaratiladi.

Ijtimoiy munosabatlarga masalan, oila a'zolari orasidagi aloqa, do'stlar doirasida o'tadigan muloqotlar yoki ishdan kelib chiqib o'tgan odam bilan mehnat doirasida tutadigan muloqot misollarini kiritish mumkin. Ijtimoiy munosabatlarning muhim aspektlari shunlardir:

1. Ehtiyojlarni tushunish: Munosabatda ishtirok etuvchi tomonidan talabning ehtiyojlarini tushunish va unga qo'llanishga harakat qilish.

2. Ehtimolliklarni tushunish: Munosabatda ishtirok etuvchi tomonidan taqdim etilayotgan imkoniyatlar va ehtimolliklarni tushunish va qo'llab-quvvatlash.

3. Empatiya: Boshqa insonning hissiyotlarini tushunish va uni anglashga harakat qilish.

4. Fikr almashinuvi: Fikr-mulohazalarni almashtirib, bir-biriga foydali maslahatlarda bulinuvchi mulohazalarga erishish.

5. Mazkur munosabatlarda ehtiyoj bo'lgan insonlarga yordam beruvchi faoliyatni amalga oshiruvchi tadbirlarga qatnashish.

Ijtimoiy munosabatlarning eng yaxshi shakllari, adolatsizlikning olamda kamayishi, hamkorlik va hurmat asosida sodiqmiz munosabatlar bilan belgilanganidir. Bu shaklda munosabatlarni o'rganib chiqib, ular ustida amalga oshiradigan yondashuvchilar tomonidan mustahkamlanishi kerak.

Taqsimot munosabatlari sotsiologiya predmetiga taalluqli bo'lib, uning tarkibiga ishlab chiqarish qurollari taqsimoti, jamiyat a'zolarining ishlab chiqarishning turli tarmoqlari bo'yicha joylashuvi va jamiyat tomonidan ishlab chiqarilgan moddiy ne'matlar, ishlab chiqarish qurollari va iste'mol mollari kiradi. Mohiyat e'tibori bilan taqsimot munosabatlari mavjud ishlab chiqarish munosabatlari xarakteriga mos keladi. Alohida kishilar va ijtimoiy guruhlarining iqtisodiy, ijtimoiy va siyosiy faoliyati mohiyati taqsimot munosabatlari harakteri bilan belgilanadi. Ijtimoiy guruhlar, tabaqalar va alohida olingan kishilarning real daromadlari darajasi bu daromadlarning o'zgarishi va rivojlanishi istiqbollari ularning ijtimoiy-siyosiy pozitsiyalarini belgilaydi. Sovet tuzumi davrida ijtimoiy guruhlarining moddiy daromadlarini tenglashtirish siyosati yurgizilgan. Natijada kishilarning mehnatga munosabati susayib, ijodiylik, omilkorlik, ishbilarmonlik, tadbirkorlik, moddiy manfaatdorlik kabi ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishning muhim stimullari yo'qala borgan. Demak, taqsimot munosabatlari jamiyat hayotini, ayniqsa, uning iqtisodiy jihatdan rivojlanishida muhim o'rin tutadi. Bozor iqtisodiyotiga bosqichma-bosqich o'tish munosabati bilan, O'zbekistonda mulkchilik turli shakllarining joriy qilinishi va ularning davlat himoyasiga olinishi taqsimot munosabatlarida tubdan o'zgarishlarga olib kelmoqda. Bu esa, o'z navbatida, jamiyat iqtisodiy rivojlanishini ta'minlashga xizmat qilmoqda.

O'zbekiston o'z milliy puliga ega bo'lishi munosabati bilan iqtisodiy va taqsimot munosabatlariga sezilarli ta'sir ko'rsata boshladi. O'zbekiston ichki bozorini to'ldirish —

davlat siyosati darajasida olib borilmoqda. Ammo hozirda hamdo'stlik mamlakatlari o'rtasidagi iqtisodiy integrasiyaning vaqtincha buzilganligi oqibatida yuzaga kelgan iqtisodiy taqchillik, ayniqsa, xalq iste'moli mollari tanqisligi iqtisodiy va taqsimot munosabatlari¹ga sezilarli ta'sir ko'rsatdi. Uning oqibatida kishilarning turmush darajasi ancha pasaydi. O'zbekiston davlatining bu sohadagi siyosati "milliy boylikning ko'payishini, respublikaning mustaqilligini, odamlarning munosib turmush va ish sharoitlarini ta'minlaydigan qudratli, barqaror va jo'shqin rivojlanib boruvchi iqtisodiyotni barpo etishdan iborat buyuk maqsadni ko'zlamoda.

Taqsimot munosabatlari esa insonlar orasidagi xalqlararo, milliy va etnik guruhlariga bog'liq bo'ladi. Bu taqsimotlar odamlarning millati, davlati, madaniyati, dini yoki boshqa xususiyatlari asosida amalga oshiriladi. Taqsimotlar shu kabi faktorlar asosida odamlar orasida turli ko'rinishdagi diskriminatsiya yuz berishi mumkin.

Taqsimotmunosabatlarda adolat, barqarorlik va huquqiy tartibsizliklar muhim ahamiyatga ega bo'ladi. Bu munosabatlarda insonlarning bir-biriga qarashlari, o'zaro aloqalari va maqsadlariga erishish uchun qo'llaniladigan vositalarning taqsimoti asosida amalga oshiriladi. Bu munosabatlarda xalqlararo masalalar, hududiy tartibsizliklar va resurslarning taqsimoti bilan bog'liq muzokaralar olib boriladi.

Ijtimoiy va taqsimot munosabatlari insonning dunyoviy hayotida muhim ahamiyatga ega bo'ladi. Bu munosabatlarning boshqa odamlar bilan yaxshi aloqa qurish, adolatni ta'minlash, barqarorlikni kuchi va madaniyati rivojlantirishda katta rol o'ynaydi.

Iqtisodiy va taqsimot munosabatlari, iqtisodiy faoliyatning tartibga solishi va iqtisodiy resurslarni boshqarish bo'yicha amaliyotlarni ifodalaydi. Bu munosabatlar, iqtisodiy faoliyatning tuzilishi, boshqarilishi va o'zaro hamkorlikni aniqlashda muhimdir.

Iqtisodiy munosabatlar, iqtisodiy tizimning asosiy qoidalari bo'yicha amalga oshiriladi. Bu tizimda, resurslarning taqsimoti, mahsulotlar va xizmatlarning ishlab chiqarilishi, distributsiya qilinishi va sotish bo'yicha tartib bor. Iqtisodiy tizimda ishlaydigan tomonlar (korporatsiyalar, xususiy shaxslar, davlat organlari kabi) o'zaro hamkorlik bilan birgalikda iqtisodiy faoliyatni boshqarish uchun kelajak proyeksionlashtirish va qo'llab-quvvatlash bilan shug'ullanadilar.

Taqsimot munosabatlari esa ijaraga berish, sotib olish, sarmoya qilish va pul mablag'lari hisob-kitoblari kabi xususiy sohalarda sodir bo'ladi. Taqsimot tashkilotlari (banklar, sug'urta kompaniyalari kabi) bu sohalarda faoliyat ko'rsatadilar va iqtisodiy munosabatlarni o'rganish, ma'lumotlarni to'plash va ularni qo'llab-quvvatlash bilan shug'ullanadilar. Iqtisodiy va taqsimot munosabatlari, iqtisodiy tizimning barqarorligini ta'minlashda katta ahamiyatga ega. Iqtisodiy faoliyatni boshqarishda yaxshi tashkilotlanish, ma'lumot almashinuvi, soliqqa rioya qilish, sarmoya qilish va banklar orqali moliyalashtirish kabi jarayonlar muhimdir. Shuningdek, iqtisodiy va taqsimot

munosabatlari mamlakatlar o'rtasidagi savdo-sotiq aloqalarini ham ta'minlaydi. Bundan tashqari, global iqtisodiy munosabatlar ham bu munosabatlarga kiradi. Mamlakatlar o'rtasidagi savdo-sotiq aloqalarida valyuta almashinishi, xorijiy investitsiyalar olishi va eksport-import operatsiyalari kabi amaliyotlar sodir bo'ladi.

Umuman olganda, iqtisodiy va taqsimot munosabatlari iqtisodiy faoliyatning barcha aspektlarini tartibga soladigan muhim usullardir. Bu munosabatlar iqtisodiy tizimning barqarorligini oshiradi va mamlakatlar o'rtasidagi iqtisodiy aloqalarni ham ta'minlaydi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Sh.M.Mirziyoevning 2020 yil 29 dekabrda Oliy Majlisga Murojaatnomasi.

2. Gofman N.F., Maxovikova G.A. Uchebniy posobie. Osnovni vneshneekonomicheskoy deyatelnosti. SPb.: Piter, 2019. 365 s

3. Pozner M. Mejdunarodnaya torgovlya i izmenenie texnologii // Vexi ekonomicheskoy mtisli. Mejdunarodnaya ekonomika. -M.: TEIS, 2016. C.436.

4. Xurramova Z, Toshaliyeva S, Turopov J. Jahon iqtisodiyoti va xaaqaro iqtisodiy munosabatlar. O'quv qo'llanma. Qarshi «Nasaf» nashriyoti 2007., 164 bet

5. Ergashxodjaeva SH.D. Xalqaro raqobat. O'quv qo'llanma. -T.: TDIU, 2019.-328

6. Ismoilov Kahramonjon. (2022). SUFI WOMEN IN ISLAM (on the basis of foreign researches). INTERNATIONAL JOURNAL OF SOCIAL SCIENCE & INTERDISCIPLINARY RESEARCH ISSN: 2277-3630 Impact Factor: 7.429, 11(12), 429–431. Retrieved from <http://www.gejournal.net/index.php/IJSSIR/article/view/1475>

7. Ismoilov Kahramonjon. (2022). COMPARATIVE ANALYSIS OF SULAYMAN BAKIRGANI AND "BOOK OF BAKIRGAN" BASED ON FOREIGN SOURCES. INTERNATIONAL JOURNAL OF SOCIAL SCIENCE & INTERDISCIPLINARY RESEARCH ISSN: 2277-3630 Impact Factor: 7.429, 11(09), 402–405. Retrieved from <http://www.gejournal.net/index.php/IJSSIR/article/view/1318>